

ORTADOĞU'DA SİYASAL MODERNLEŞME SÜRECİ VE MÜZAKERE KÜLTÜRÜ

Cumhur MUMCU *

ÖZET

Bu makale, Ortadoğu'daki uluslararası olaylarda, siyasal modernleşme ile müzakere kültürü arasındaki bağlantıları açıklığa kavuşturmayı amaçlar. Ortadoğu'da siyasal modernleşme, uluslararası çatışma ve işbirliğinin kültürel eğilimlerini belirliyor. Aynı zamanda, iki veya daha fazla devlet arasında çatışmanın devam etmesi, sadece yüksek önemi haiz konulardaki siyasetin, düşük önemi haiz siyasi konuları belirlemesi değil, aynı zamanda tam tersinin muhtemelen doğru olduğu anlamına geliyor. Bu nedenle, Ortadoğu, makro düzeyde ekonomik, mikro düzeyde siyasal göstergeler verir. Diğer bir deyişle, Ortadoğu'da müzakere çoğunlukla sözlü, kısmen yazılı bir eylemdir. Böylece, Filistin tarafı için daralan müzakere alanı çatışmacı bir iklim yaratır ve bu iklim onları hiyerarşik ve geri döndürülemez bir geleceğe doğru taşır. Daha da ötesinde, bunlar İsrail tarafına karşı önemli pazarlık parametreleridir.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Modernleşme, Müzakere Kültürü, Yüksek Önemi Haiz Siyasi Konular, Düşük Önemi Haiz Siyasi Konular, Pazarlık Parametreleri.

POLITICAL MODERNIZATION PROCESS AND THE NEGOTIATION CULTURE IN THE MIDDLE EAST

ABSTRACT

This article aims to make clear the relationship between the political modernization and negotiation culture in terms of international affairs in the Middle East. Political modernization process in the Middle East determines the cultural trends of international conflict and cooperation. By the same token, while having a conflict or cooperation between two or more states, it means not only high politics determines low politics, but also converse is most likely true. For this reason, Middle East indicates the economic motives in the macro level, and the political motives in the micro level. In other words, negotiation in the Middle East is a mostly verbal, partly written affair. So, the shrinking negotiation area for the Palestinians creates a conflictive climate and that climate carries them about hierarchical and irreversible things to the future of them. Furthermore, those are the important bargaining chips against the Israeli side.

Keywords: Political Modernization, Negotiation Culture, High Politics, Low Politics, Bargaining Chip

* Yrd. Doç. Dr., Maltepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi, Maltepe - İstanbul

1. GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi, küresel dilde küresel, yerel dilde yerel anlamlar ifade edebilen bir bölge ve her ikisinin anlamından çıkan sonuçlar, dünyada bu kadar geniş bir diplomatik alanı etkileyen bir başka bölge olmadığını gösteriyor. Uluslararası ilişkiler disiplini, bir yönüyle bu keşişen alanları inceleyen bir bilim dalıdır. Keşişme noktalarının en önemlilerinden biri de, farklı kültürlerin farklı davranış kalıplarının siyasal modernleşme süreçlerine olan etkileridir. Ortadoğu'daki en kuvvetli küresel çatışma alanı, artan gerginlik göstergeleriyle İran ve ABD arasındaki nükleer silah üretimi konusunda yapılan müzakerelerdir. Yerel çatışma alanı ise, İsrail Filistin arasında, diplomasi tarihine göre 1947'den beri devam eden çatışmaların yansıttığı çok taraflı müzakereler alanıdır. Bu iki alan, kültürel özelliklerden ve siyaset dünyasının reel-politik arsızlıklarından soyutlanamaz. İşte, bu iki alanın karşı karşıya geldiği yerler çoğunlukla müzakere masaları oluyor. Bu makalede, önce İsrail-Filistin Sorununa etki eden Irak'la ilgili İran ve ABD arasında devam eden müzakerelerin güncel dinamiklerine yer veriliyor. Daha sonra, siyasal modernleşmenin Ortadoğu açısından ne anlama geldiği üzerinde durularak, İsrail-Filistin Sorunu hakkında devam eden müzakerelerin, kültürel olarak Ortadoğu'da ne ifade ettiği hakkında bazı sonuçlara ulaşıyor.

2. İRAN, SURIYE VE ABD ARASINDAKİ MÜZAKERELER

Öncelikle, İsrail-Filistin sorununa etkisi olduğunu düşündüğüm bazı dışsal faktörlere yer vereceğim. Bunların dış faktörler olması klasik realist paradigmanın devlet merkezli yaklaşımının ürünü bir düşüncedir. Ortadoğu'daki terörist gruplardan direniş örgütlerine kadar birçok aktörün varlığı, bu klasik yaklaşımın ezberini bozuyor ve karşılıklı bağımlılığın özellikle siyasal anlamda en fazla kendini gösterdiği coğrafi alan olarak karşımıza çıkmasını sağlıyor. Uluslararası ilişkiler kuramlarının Batı merkezli açıklamaları günümüz Ortadoğu'sunu anlamakta yetersiz kalıyor. Sözümlü ettiğim dışsal faktörler, 10 Mart 2007 itibarıyla İran, Suriye ve ABD'li diplomatlar arasında yapılan ve gayri resmi olarak nitelendirilen müzakerelerdir. Öncelikle şunu belirtelim: Ortadoğu'da müzakere, Dünya'da savaş gibidir. Yani, savaş gibi hiç kimse tarafından istenmez. Ancak, gayri resmi yollardan da olsa herkes herkesle müzakere eder. Hatta daha bu hafta ABD'nin Irak özel temsilcisi Büyükelçi Zalmay Halilzad'ın direnişçilerle görüştüğünü öğrendik.(Wong, New York Times: 5) Birbirine en düşman ülkeler bile müzakere yapıyorlar, hatta bunu resmi diplomatlarıyla yapıyorlar. Ama bu müzakereleri resmi olmayan biçimde isimlendirerek yapıyorlar. Hatta bunu dünyaya böyle ilan etmekten de pek çekinmiyorlar. Bunun temel nedeni, küresel iletişimin diplomasiye getirdiği zorunlu şeffaflık çağında oluşumuzdur. İstihbaratın en iyisinin açık kanallardan elde edildiği, gizli diplomasinin ancak saat olarak ölçülen zaman biriminde gizli kalabildiği küresel bir ortam içindeyiz. Kısaca özetlemeye çalıştığım bu psikolojik çevre, ABD ve İran'ı da içine alıyor.

Birincisi, ABD Irak'ta çatışmaların sona ermesini istiyor. Irak, ABD savaş gücünün önemli bir kısmını emiyor. Dünyanın başka bir bölgesinde olacak bir krize ABD ordusunun müdahale edemeyeceğinden korkuluyor. Örneğin, Rusya'nın dış politikasında önemli değişiklikler gözleniyor ve bu değişiklikler bundan iki yıl önce Ruslar tarafından riskli olarak kabul edilirken artık riskli olarak değerlendirilmiyor. Moskova Avrupa'yı, Orta Avrupa'daki Balistik Füzelerin tehdit yarattığını öne sürerek enerji hatları vasıtasıyla baskı altına alıyor. Rusya'nın geleneksel siyaseti, Arap rejimlerine silah satarak onların iktidarlarına destek olmakla bölgede ittifaklar yaratmak üzerine kuruluydu. Soğuk Savaş bittiğinde, Rusların bundan vazgeçtiği tespitleri yapılıyordu. Ancak Ruslar, buna devam ediyorlar ve Suriye ile İran'a yoğun bir şekilde silah satıyorlar.

İkincisi, ABD ordusu, Deniz Piyadeleri hariç Bush yönetimine karşı tepki içinde. Baker-Hamilton Raporu'nun asker azaltma önerisi karşısında tam tersine asker artırımına gidilmesi bu tepkiyi ordunun içinden alıp kamuoyu seviyesine yükseltmiş durumda. Bir B planı olmamasına yönelik algılamalar, Irak'ta süren askeri varlığın bir yönetim zafiyeti içinde olduğu inancını körüklüyor. ABD bu şartlar altında üç konuyu anlamış durumda. Birincisi, Sünni direnişçiler ve Şii militanlara askeri bir çözümü kabul ettirmek artık pek mümkün değil. İkincisi, ABD dış politikası hakkında derin endişeler uyanmış durumda. Önceden öngörülebilir işaretler vermiyor. Üçüncüsü, sınırlı operasyonlarla ilerleyen sürecin daha da aksamaması halinde sadece kayıplarla değil, aynı zamanda Rusya'nın bölgeye tekrar geri dönmesi ile de karşılaşmak pek sürpriz olmayabilir. Avrupa iki kutuplu bir rejimle imar edildi. Ortadoğu da bu yöntemle imar edilecekse, bu yöntemin Ortadoğu kamuoyu tarafından ne oranda benimseneceğini sorgulamak için geç kalmış değiliz.

İranlıların da ABD ile aynı durumda olduğunu söylemek mümkündür. Bush ile ABD'yi aynı kefeye koyuyorlar. 1979 rehineler krizi sonrasında yaptıkları hata onların karşısına Ronald Reagan gibi bir Başkanla çalışma zorunluluğunu getirdi. Hüccet-ül İslam Ali Ekber Haşimi Rafsancani, ABD'yi hafife almamaları ve şu sıralar "yaralı bir kaplan" gibi olduğu konusunda yöneticileri uyarıyor. İran da üç şeyi çok iyi biliyor. Birincisi, ABD'liler Irak'ı unutabilirler ama İran asla unutamaz. Kapısının yanında kaos halinde olan bir Irak'ta Kürtlerin ayrılıkçı duygularının güçleneceğini ve Sünni bir hükümetin Şii'leri yönetmesi anlamına geldiğini biliyor. Bununla ilgili olarak ikincisi, Iraklı Şii'lerin İran için çantada keklik olmadığı da biliniyor. Irak'ta Şii'ler arasında bir iç savaş pek de uzak bir ihtimal değil. Bu durum İran'ın Irak'taki siyasi gücünün kaybolması anlamına geliyor. Üçüncüsü, İran'ın ABD çıkarlarına karşı yönelttiği tehditler, büyük ölçüde Lübnan Hizbullah'ı üzerinden inanılır hale geliyor. Bundan Hizbullah'ın bir çıkarı olmadığı gibi, Lübnan'daki koşullarının da son İsrail müdahalesinden sonra pek parlak olmadığı söylenebilir. Bundan dolayı, İran'ın kendini olduğundan güçlü gösterme çabalarının şeffaflaştığı ve gerçeğin belirmeye başladığını söyleyebiliriz. İran'ın öbür yüzü, bu tespitin önemli göstergelerini veriyor. İran'ın 73 milyon nüfusunun yarısı 30, yüzde 70'i de 35 yaşın altında. Halkın yüzde 53'ü yoksulluk sınırı altında yaşam sürüyor. İşsizlik yüzde 25 ama genç kesimde yüzde 50'ye yaklaşıyor. Enflasyon yüzde 25

ama temel gıda ürünleri ve konutta yüzde 50'yi geçiyor. Gençlerin en az 3 milyonu uyuşturucu bağımlısı. Sadece Tahran'da ayda ortalama 100 genç uyuşturucudan can veriyor. 2 milyona yakın genç AIDS hastası ve tedavi imkânları kısıtlı. Zengin İran'ın bu hale gelmesinin nedeni, Mollaların ekonomiyi mahvetmeleridir. (Şafak, Sabah, s.8)

Halen, İranlılar tıpkı Amerikalılar gibi kendi çözümlerine yönelik algılamalar üretmekte son derece başarılılar. Birincisi, ABD çıkarlarının olduğu Irak'ta kendi nüfuzlarını kullanıyorlar. İkincisi, İsrail'e karşı Hizbullah'ı destekliyorlar. Bununla, Hizbullah'ın güçlü olduğu ve Tahran'a bağlı olduğu imajını veriyorlar. Diğer bir deyişle, üstü örtük, güçlü bir kapasiteleri olduğu sinyali gönderiyorlar. Üçüncüsü, nükleer programlarını bir pazarlık çipi şeklinde kullanarak olduğundan fazla gösterme çabasındalar. Son olarak, ABD için en kötüsü olarak düşünülen Rusya-İran stratejik işbirliği içinde oldukları görüntüsünü vermeye çalışıyorlar. Ancak, gerçek biraz farklıdır. İran, Irak'ta çatışmaların bitmemesini sağlamaya muktedir. Ancak, kendi çözümünü dayatmaya muktedir değil. İkincisi, Hizbullah İran için küresel bir intihar bombacısı olmaya pek istekli değil. Üçüncüsü, İran'ın nükleer bombası olmasına daha çok vakit var. Dördüncüsü, uzun vadede, İran Rusya'dan çekiniyor. Ayrıca İranlılar, zayıf Jimmy Carter ile rehineler krizini müzakereler yoluyla bitireceklerine, Reagan tarafından desteklenen Irak'la savaşmak zorunda kaldılar. Rafsancani, Ahmedinecad'a bunları hatırlatıyor. İktidarı sallantıda olan Bush ile müzakere yapmalarını öğütüyor. CIA de nükleer programın istenildiği gibi yürümediği raporunu verdikçe, İranlılar da ABD'den bir çekilme takvimi istiyor ve iki taraf da müzakerelere yönelik bir esneklik içine girmeye başlıyorlar. (Friedman, Strategic Forecasting, 2007)

Suriye'nin Irak'ta hayati bir çıkarı yok. Bununla birlikte, Lübnan'da büyük çıkarları var. Şam'daki rejim, Refik Hariri suikastı nedeniyle açılan soruşturmadan kurtulmak istiyor ve Lübnan'daki çıkarlarının garanti altına alınmasını bekliyor. İsrail, bu açıdan Esat rejiminin yıkılmasına pek sıcak bakmıyor. Esat'ın Alevi azınlık iktidarının Sünni çoğunluk muhalefeti ile yer değiştirmesi, İsrail'in pek sıcak baktığı bir çözüm yolu değil. Birincisi ile müzakere yapabilirler. Ancak, ikincisi direkt olarak İsrail'e tehdit yaratıyor. Bir başka deyişle, Suriye ABD'nin temel çıkarlarını etkilemiyor ve İsraililer mevcut rejimin değişmesinden yana değil. Böylelikle Suriyeliler, Irak söz konusu olduğunda belirleyici bir aktör olarak ele alnamıyor.

3. ORTADOĞU'DA SİYASAL MODERNLEŞME DİNAMİKLERİ

Devletlerarasındaki bu tür ilişkiler sanal bir satranç ortamını andırır. Siyasal modernleşme dinamikleri ise gerçeğe nüfuz etmemize yardımcı olur. Ortadoğu'da çatışma içinde bulunan ulus-devletler var. Bu ulus-devletler devamlı savaştıkları için suçlanıyorlar ve onlara yukarıdan bakılıyor. Bir gerçeği unutmayalım: Bu ulus-devletler de BM'nin aktörleridir ve Genel Kurul'da oy hakları vardır. Yani, birer uluslararası aktördürler. Ortadoğulu devletlere yukarıdan bakan Batılı devletler "din" sorununu yüzyıllar önce çözdüler. Sonunda, Batı'da ulus-devlet kendini din'in

üstünde bir yere koyarken, Doğu'da çatışma devam ediyor. Ancak, her iki tarafın ulus-devlet ortak paydasında devam etmelerinin bir sonucu var. Birlikte tanımladıkları bir alanda "insan"ı veya "birey"i dışlıyorlar. (Kentel, 29 Haziran 2006) Batı en kıymetli keşfine sırtını dönmeye başladığından beri savaşımaya başladı. Bunu, Ortadoğu'nun bitmez tükenmez savaş ortamında Batılıyla Doğulusuyla insanların çektikleri bu kadar acıya rağmen iktidarların kendi hasımlarını güç penceresinden tanımladıkları için söylüyoruz. Ne kafe'de sevgilisiyle kahve içerken intihar bombacısının öldürdüğü İsraili'nin, ne iki ateş arasında kalan Irak'lı baba oğulun penceresinden bakılmıyor. Dahası, onlar için bizlerin de bir şeyler hissetmeye hakkı var. Ama onlar için bir şeyler hissetmek de neredeyse olabildiğince kısıtlı. Kaybolup giden hayatlar, gündelik hayatımızın kaygıları içinde sabun köpüğü gibi bir nefeste uçup gidiyor. Evet, doğrudur, absurd bir gerçekle karşı karşıyayız. Ulus-devletler çıkarlar üzerinden siyaset yaparlar. Ancak, yeniden paylaşım giden süper güçlerin pastası ulus-devlet gözlüğünden bakılırsa pek büyük değil. Yeryüzünde altı küsur milyar insan yaşıyor. Yaşayan veya BM'de temsil edilen devlet sayısı ise iki yüz kadar. **Bu saptamadan yeni ulus-devletlere ihtiyaç var sonucu çıkarılmasın. Aksine, eskilerin veya köhnemişlerin bayağı bir rektifiye edilmeye ihtiyacı var.** Dışarıda güçlü olmanın, içeride "üniter" olmaktan geçtiğini değişmez bir sabite gibi kabul eden ulus-devletler, öncelikle üniter olmadıklarını ve üniterliğin devletin tekil olan birliğinden değil, bireylerin çoğul olan birliğinden geçtiğini pek görmek istemiyorlar. Bir İngiliz'in İranlı'dan ne kadar farklı olduğu tezi üzerine inşa edilen ulus-devlet anlayışının, İngilizler arasında sağladığı birliği İranlılar arasında da sağlamasını beklemek zor. Bu tür tümdengelimci etkilere açık olan Ortadoğulu bireyin post modern barbarlıklarla, yani savaşla ıslahı mümkün değildir. Gerçi, bu hale gelene kadar yapılan yüzlerce savaşla ıslah olduğu sanılan Batılıların, paylaşımın cazibesıyla yine savaşın sembollerini üretmeye başladığını görmek üzücüdür. Doğulu elitler Batı'ya, savaşlara son verdiği için itibar etmekteydi. Oysa Batı savaşa itibar ettikçe, kendi zihniyet dünyasının taşıyıcıları olan Doğu'lu elitlerin itibar kaybettiklerini de göremiyor.

Aslında Arapların ikilemi burada başlıyor. Araplara göre Yahudileri ötekileştirmenin yolu onları Batılı olarak kabul etmekten geçiyor. Oysa ne Yahudiler Batılı, ne Araplar bundan referans çıkartacak kadar Doğuludur. Ortadoğu bir alt üst oluşu yaşıyor. Bu alt üst oluşu hem ABD hem Avrupa yaşıyor. Avrupalılar ve Amerikalılar bu konuda biraz daha deneyimli oldukları için henüz savaş başkalarının topraklarına yığmanın tedirgin bir ruh hali içindeler. Bir alt üst oluşun rahatsızlıklarını kolaydan atlattırmaya sevdalı toplumların en vahşi davranış kalıbı, sorunları için başkalarının toplumlarını denek olarak kullanmasıdır. Ortadoğu biraz da bu dayanılmaz hafifliğin yaşandığı coğrafi alanın ismidir. Batılı biraz da kendini test eder ve bundan dersler çıkarır. Bu tarihte de böyleydi. Şimdi de böyle gidiyor. Bir başka deyişle, siyasal toplumu ve kamusal aklı oluşturacak öncüller belki de yanı başımızda duruyor. (Kahraman, Radikal 2: 3) Ama Batılı anlamda "köhnemiş devlet"e, Doğulu anlamda "kral veya şeyh"e bağımlı model her türlü gelişmenin önünü kesiyor. Köhnemiş ulus-devletlerin, çıkar azamileştirmesinin yasalastığı bir

ortamda, Ortadoğu'nun zalim krallarına veya şeyhlerine karşı mazlum halklarını desteklemesini beklemek biraz saflık olur. Zira çıkar, kolayı seçer ve güce tapar.

Bu açmaz aslında her modernleşen toplumun paradoksları arasındadır ve Ortadoğu'nun Batı'yı biraz daha geriden takip etmesinde küçümsenecek bir durum yoktur. Çünkü bu modernleşme sancıları, Ortadoğulunun gözünde batıyı "şeytan" yapan esas saiktir. Şeytanlaştırılmıştır da denilebilir. Bu kadar bütünselci yani holistik bir yargının kaynağı neresi olabilir? Sözü dolandırmadan cevap verelim, çünkü bizim yani Türkiye'nin de böyle bir sorunu var: Cemaatçilik. Modernlik öncesi her toplumun sarıldığı bir can simidi olarak da kabul edilebilir. Önceleri her derde deva görülür. Kasaba doktorunun her hastalığa çare üretmesi gibidir. Park'ın sıralamasıyla, hayatı devam ettirir, aidiyet sağlar, boş zaman yaratır ve kontrol sağlar. Ama uzmanlaşma başlayıp toplumu derinden etkilemeye başlayınca zincirin halkaları da kopmaya başlar. (Sarıbay, 1994: 193) Buna, siyasi otorite-toplum ilişkilerinin, birey-otorite ilişkilerine evrilerek içerik değiştirmesi de diyebiliriz. Bu sürecin sadece Ortadoğu'da yaşandığı sanılmasın. Batı da bu süreci yaşıyor ve Ortadoğu'ya aktardığı sancuları var. Bu noktada, yine modernleşmenin söyleminden hareketle Ortadoğu'nun kendi göbeğini kendinin keseceğini belirtelim. İşte biraz da denize düşen yılanı sarılır misali, Saddam karşısında ABD'ye tutunan Irak'ın kafasını suyun üzerinde tutarken çektiği ızdıraplar bu sürecin ürünüdür. (Oktay, 2003: 237-242) Batılı söylemin ürettiği Büyük Ortadoğu Projesi bu kavramlarla anlaşılır kılınabilir. Ancak, meşruiyetinin "barış" referansına ihtiyaç duyması karşısında siyasal süreçten dışlanan grupların şiddeti kolektifleştirdikleri bir ortamı yaşıyoruz. (Sarıbay, 1994: 204) Filistin'de Hamas'ın seçim zaferi biraz da bu sorunda yatıyor. Aslında Ortadoğu'daki tüm iktidarları devirecek kadar fazla sayıda "Hamas"lar var ve bu noktada Büyük Ortadoğu Projesinin paradoksu başlıyor. Demokrasi getirecekseniz seçim yapacaksınız. Ama Ortadoğu'nun neresine giderseniz gidin, seçim demek radikallerin iktidara gelmesi anlamına geliyor.

4. İSRAİL-FİLİSTİN SORUNUNDAKİ GÜNCEL GELİŞMELER

Son aylarda Filistinliler neredeyse bir iç savaşın eşiğinden döndü. Sonunda Birlik Hükümeti 17 Mart 2007'de göreve başladı. Bu iyi bir gelişme olmakla birlikte, İsrail ile barış halen çok uzakta. Hamas liderlerinden İsmail Haniye yine Başbakan olarak görev yapacak. Daha önce uluslararası camianın mevcut üç talebini geri çeviren Hamas'ın şimdi bu talepleri kabul edip etmeyeceği şüpheli. Uluslararası camia, Haniye'nin ve tabii Hamas'ın şiddete son vereceği, İsrail'i tanıyacağı ve Filistin Yönetimi'nin daha önce yaptığı anlaşmalara saygı göstereceği konularında garanti vermesini istiyor. Bu kez El-Fetih'in kabineye soktuğu bakanlar kilit bakanlıkları aldılar. Ancak, geçmişte yapılan anlaşmalar konusunda garantileri yine kabinenin tümünün vermesi gerekiyor. Aslında, yine bir modernleşme dinamiği ile karşı karşıyayız. Modernleşme sistemli ve belirli bir düzenliliği, karşılıklı bağımlılığı yaratır. (Oktay, 2003: 239) Burada, Mahmud Abbas, yani nam-ı diğer Ebu Mazen'in İsrail ile Filistin adına müzakere yapmaya yetkili tek otorite olduğu hatırlanırsa, beklenen barışın Hamas ile El-Fetih arasında yine bir modernleşme dinamiği olan

aşamalı bir süreçten geçeceğinin işaretleri alınıyor. Yani, barış için atılan yarım adımlardan söz ediyoruz. (The Economist, 2007a) Ancak, bu hükümetlerarası çatışmalar, halka bayağı pahalıya mal oluyor.

Genel olarak yapılan değerlendirmeler, uluslararası boykot sonucunda uluslararası olarak elde edilen siyasi kazanımların az olduğu, ancak Filistin'e verilen ekonomik zararın bugüne kadar verilen emekleri heba ettiği yönünde.(The Economist, 2007b) Kurulan hükümet daha başından bölünmüşlük arz ediyor. Laik El-Fetih altı, İslamcı Hamas on iki bakanlık, geriye kalan yedi bakanlığı bağımsızlar ve küçük merkez partiler aldı. Örneğin, Gazze Şeridinde Filistin Konsey Sekreterliğine Muhammed Dahlan'ın getirilmesi Hamas'ın vetosuyla karşılaştı. Muhammed Dahlan gibi Arafat'ın yerine geçmesi konuşulan birinin veto edilmesi çatışmanın ne kadar keskin olduğunu gösteriyor. İsrail ise Hamas ile müzakere yapmayı ret ediyor ve sadece ılımlılarla görüşebileceğini söylüyor. ABD, Finans Bakanı Selim Fayed ile görüşüyor, ancak daha önce sözü edilen üç koşul kabul edilmedikçe Filistin Yönetimine yönelik yardımların verilmeyeceğini bildiriyor. Avrupa Birliği de üyesi olmayan Norveç'in Filistin Yönetimiyle tüm ilişkilerini düzeltmesi dışında, aynı koşulların yerine getirilmesinde ısrar ediyor. (The Economist, 2007b)

Filistin'in gayri safi milli hâsılası son yıl %10 azaldı. Yoksulluk sınırı altında yaşayan ailelerin sayısı %50 arttı. Sağlık ve eğitim sektöründe düşmeler var ve çalışanların grevleri sistemi zorluyor. Ayrıca, daha önce hazine'de bir tek yere giden yardımlar, şimdi Finans Bakanlığı, Başkan'ın ofisi ve Filistin Yönetimi çalışanlarına şeklinde bir yol izliyor. Şeffaflık kayboluyor ve çalışanlar şu sırada maaşlarını kimin verdiğini bile bilmiyor. Bu durum bir bağımlılık kültürü yaratıyor ve bedeli bir hayli yüksek. Filistinli Sanayiciler Federasyonundan Besim Kuri'ye göre Gazze'ye mal göndermek, Batı Şeria ile Gazze arasında ticarete konulan kısıtlamalar nedeniyle Avustralya veya Çin'e göndermenin dört misli daha fazlasına mal oluyor. Filistinlilerin ekonomisi boykot nedeniyle alt üst olmakla birlikte yardımların miktarının arttığı gözleniyor. 2006'da 1,2 milyar dolar yardım geldi. Bu miktar 2005 yılında gelen yardımlardan %10 daha yüksek ve çoğu direk olarak bireylere yönelik insani yardımlar. Ancak yardıma bağımlı bir kültürün oluşması BM yetkililerini tedirgin ediyor. Finans Bakanı Fayed bu bağımlılığın uzun dönemde azaltılmasını ümit ediyor. Aksi takdirde barışın gelmesi ekonomik olarak zorlaşacak. Bunun kamu sektörünün daraltılması yoluyla olması isteniyor. Bu sektörde şu anda 165.000 kişi istihdam ediliyor. Bu sayı 2000 yılındaki intifada öncesine göre iki katı oranında yüksek. (The Economist, 2007b)

Bu fotoğrafı gören Hamas'ın daha pragmatik bir siyaset izlemesi de beklenebilir. Güvenilir bir barış projesinin ortaya konulması halinde Hamas pragmatik bir çizgiye kayabilir. Ancak İsrail, El-Fetih'in aşırılıklarla dolu koalisyon protokolünü imzalaması nedeniyle hem El-Fetih'i suçluyor hem yeni hükümeti tanımıyor. Mahmut Abbas'la müzakereleri en alt seviyeye indirdi. Aslında İsrail, Hamas'ın hamlesini bekliyor. İşte Arap inisiyatifi bu aşamada ortaya çıktı. Riyad Zirvesi, Beyrut 2002'deki girişimin canlandırılmasını temsil ediyor. Üç aşamadan meydana

gelen yol haritası dört yıldır masada bekliyor. Birinci aşama terörist faaliyetlerin durdurulmasına karşılık işgal altındaki topraklarda yerleşim faaliyetlerinin durdurulmasıydı. İkinci aşama, geçici sınırlar içinde geçici bir Filistin devleti kurulmasıydı. Son aşamada ise kalıcı barış için müzakerelere geçilecekti. Bu yol haritası daha birinci aşamadan geçemedi. Bu nedenle, Riyad Zirvesinin ABD desteği olmadan başarıya ulaşması zor. Yani, sadece Filistinlilerin değil artık ABD'yi de bir bölge ülkesi olarak kabul edersek, nihai anlaşmaya kimlerin nasıl yaklaştıkları önemli. Ancak, Arapların sürece dâhil olmaları İsrail için iyi bir gelişme. İsrail biraz sonra anlatacağımız müzakere kültürüne ilişkin sorunlar nedeniyle Filistin Yönetimi ile anlaşma yapılamayacağı düşüncesinde. Bölgeye bir bütün olarak bakıyor ve güvenliği her şeyden önce geliyor. Bu da hemen her müzakerede olduğu gibi ılımlıların ellerinin güçlendirilmesini gerektiriyor.

5. GELİŞMELERİN MÜZAKERE KÜLTÜRÜNE İLİŞKİN YANSIMALARI

Irak ve İran'a ilişkin dışsal çevrenin tehlikeli biçimde içine aldığı İsrail-Filistin sorunu zaman geçtikçe kemikleşen kültürel bir ortam üretiyor. Ortamın varlığını değişmeyen söylemlerden anlıyoruz. Bu ortamı genel olarak, İsrail'in bireyciliği karşısında Filistin tarafının kolektivist müzakere yapma kültürü; İsrail'in eşitlikçiliği karşısında Filistin tarafının hiyerarşik örüntülerle masaya oturması ve İsrail'in düşük Filistin'in ise yüksek seviyede iletişimi seçmesi temsil ediyor. (Bar-Zion, 2004: 383-400) Taraflar arasında güven yok ve özellikle Filistin tarafı İsrail'in her hamlesinde gizli bir niyet veya manipülasyon olduğu kanaatinde. İsrail tarafı ise Filistin tarafının kendilerini aldattığını ve sorumluluklarını yerine getirme niyetinde olmadığını düşünüyor.

Filistinli müzakerecilerden edinilen izlenim, derin bir "kurban kültürü" içinde olduklarıdır. Kurban kültürü, Norman Itzkovitz ve Vamık Volkan'ın literatüre psikiyatri disiplininin kazandırdığı bir terim ve her türlü başarısızlığa veya inisiyatifsizliğe daha peşinen bahaneler geliştirilmesine psikiyatri'de verilen isimdir. Bu tür söylemlerin Türk-Yunan çatışmasında da sık kullanıldığına tanık olduk. (Volkan, 2002: 103) Filistinlilere göre İsrail suçludur. Ama güçlü oldukları için verecek tavizleri daha çoktur. O halde müzakerelerde veren taraf onlar olmalıdır. Hatta ortada müzakere edilecek bir şey de yoktur. İsrail'e göre bu zihniyet dünyası ile bir süper gücün kaynaklarıyla bile baş etmek mümkün değildir. Çünkü vermenin bir sonu yoktur. Uluslararası politikanın subjektif alanlarından psikolojik çevrenin, objektif alanlarından işlemsel çevreye kıyasla ağır bastığı bu müzakere ortamına baktığımızda ilk olarak, Filistin tarafının daha geniş manevra alanı sağlamak amacıyla devamlı surette yüksek taleplerle açılış yaptığını görüyoruz. İsrail tarafı ise, anlaşma noktasına yavaş yaklaşıyor. Bundan dolayı sert müzakereciler olarak tanınırlar.

İkincisi, iki taraf da sert pozisyonlar alarak başladığı için ilk tavizleri almak veya vermek son derece zordur. Bu noktadan sonra İsrail'in daha çok çift etkili(integrative) pazarlık yaptığını, Filistin tarafının ise tek etkili(distributive)

pazarlıkta devam ettiği gözlemleniyor. Bu nedenle, Filistinlilerin müzakereleri çıkarlar yerine değerler düzlemine çekmesi, müzakereleri çıkmaza sürüklüyor. Üçüncüsü, önerilerin geri çekilmesi Filistinliler için oyunun bir parçası olarak görülüyor. Hatta bir pazarlık kültürü haline gelmiş durumda da denilebilir. Bu taktik dezavantajlı olan Filistin tarafı için anlaşılabilir bir taktiktir. Ancak, hemen her oturumda yapılması, bir davranış kalıbı haline geldiği izlenimi veriyor. Bu tutum İsrail'in elini güçlendiriyor ve karşı tarafa gece görüş dürbünü ile bakar gibi bakıyor. Oysa İsrail tarafı önerilerini bir kere sundu mu bir daha geri çekmez. Hatta hata yapıldığında bile karşı tarafın elini güçlendirmemek için önerinin geri çekilmediğine sık rastlanır. Bundan dolayı İsrail her müzakere oturumunu farklı görür. Filistin tarafı için aynı şeyi söylemek pek mümkün değildir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ortadoğu, makro düzeyde ekonomik, mikro düzeyde siyasal “karşılıklı bağımlılığın” en belirgin özelliklerini gösterir. Ortadoğu’da müzakere her kültürün gösterdiği özelliklere göre yapılır. Bir başka deyişle, Ortadoğu’da müzakere demek, çoğu şeyin yazılı olmadığı, ama her şeyin sözle olabildiği kolektif bir eylem demektir. Ayrıca, bu toplumların sözlü toplumlar olması, müzakerelerde “güven” unsurunu yüksek ampere dayanıklı bir sigorta haline getirir. Ancak, her olayın kendine has bir akım gücü olması, devreye kaç amperlik bir sigorta bağlamak gerektiği konusunda karar vericileri zorlar. Bu açıdan, Ortadoğu’da yapılan müzakereleri teorik açıdan psikolojik çevrenin hakim olduğu neorealist bir açıklama çerçevesinin içine yerleştirmek mümkündür.

ABD ve İran’ı da içine alan bu psikolojik çevrenin, siyasal modernleşme dinamiklerinin göz ardı edildiği bir ortam yarattığını söyleyebiliriz. Batı’nın, Doğu’nun kaynaklarıyla zenginleşerek “din” sorununu çözmesinin ardından, Doğu da aynı süreçten geçiyor. Ancak, bir ayrıntı farkla: Doğu’nun bireyi keşfetmek için daha çok zamana ihtiyacı var ve Batı’nın bu keşif sürecine özünde izin verip vermeyeceği halen tartışılıyor. Ortadoğu’da ölenlerin bireysel kimliklerinin yarattığı masumane ve hicran dolu ortam, Batı’da başlayan bir utanç tartışmasına yol açıyor. Bir başka deyişle, kendisini öldüren Doğuluları öldürmeye giden Batı, öldürmekle bitmeyen Doğulular karşısında kantitatif utançlar yaşamaya başlıyor. Bunun kalitatif tartışmasını yapmak Batı’ya düşüyor. Böylece, sivil toplum baskısıyla zorlanan Batılı sistemler, küreselleşme dinamiklerini tehdit eder hale geliyor. Bundan dolayı, ulus-devletlerimizi yıkmak yerine onları sağlıklı bir biçimde onarma ihtiyacı her günküden daha fazla kendini hissettiriyor. Aslında, esas müzakere edilmesi gerekenin bu olmasıyla birlikte, global aktörler arasında bir anlayış ve tanım birliğine ulaşıldığını söylemek zordur. Soyutlama yoluyla bir sonuca gidilirse, İsrail için yapılan suçlamaların, İsrail ne kadar Doğululara arttığını, tabii tersine ne kadar Batılılaşır azaldığını söylemek mümkündür. Tabii, bu konuda en büyük sıkıntıyı Türkiye gibi Batı’ya en yakın bir Ortadoğu ülkesinin yaşıyor. Aslında, Türkiye için de aynı şeyleri Cumhuriyetçilikten uzaklaştığı dönemler için söyleyebiliriz. Cemaatçilik sadece Doğu’nun değil, Batı’nın da önemli bir

sorunudur. Sınıfsallıkla iç içe geçen cemaatçilik ise rejim kaygılarının baş sınırlarındadır. Cemaatçiliğin en karanlık sonucu, Ortadoğu’da demokrasi’nin yaşadığı paradokstur. Artık Ortadoğu’da seçim demek, radikallerin iktidara gelmesi anlamına geliyor. Siyasal partiler, lider ve onun kadrolarının sultanı altında, Doğu’nun cemaatçilik hastalığına yakalanmış post-modern cemaatler haline geliyorlar. Batılı devletlerin Hamas’tan daha pragmatik bir siyaset izlemesini beklemelerinin altında biraz da bu iyimserlik yatıyor. Çünkü, Hamas’ı değil ama İsmail Haniye ve kadrolarını sürece dahil olmak yolunda ikna etmek daha kolaydır. Hamas’ın daha pragmatik bir siyaset izlemesi için yürütülen müzakerelerin parametreleri ise şöyle oluşuyor.

Filistinlilerin kolektivist bir müzakere kültürü içinde sıkışmaları, hiyerarşik ve çatışmacı bir model üzerinden müzakere yapılmasına neden oluyor. Hamas dâhil Filistinlilerin dünya ile iletişimleri yüksek düzeyde, ancak kurumların dağınıklığı ve yazılı toplum reflekslerine sahip olmamaları, ciddiye alınmaları açısından sorunlar yaratıyor. Bu nedenle, güven derecesi çok düşük ve sorumlulukların yerine getirilmesinde isteksizlik hâkim. Mevcut “kurban kültürü” de bu isteksizliği besliyor ve tarafları, kendi yapmaları gerekenler yerine, karşı tarafın yapması gerekenlere odaklıyor. Beklentilerin sayıca çok az olması ve güçlü psikolojik çevrelerden kaynaklanması, pazarlıkları tek etkili(distributive) pozisyonlara itiyor ve müzakereler çok sık kilitleniyor.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

1. Kitaplar:

Oktay, Cemil. (2003). **Siyaset Bilimi İncelemeleri**, İstanbul: Alfa Yayınları

Sarıbay, Ali Yaşar. (1994). **Siyasal Sosyoloji**, İstanbul: Der Yayınları

Volkan Vamık ve Norman Itzkovitz. (2002). **Türkler ve Yunanlılar: Çatışan Komşular**, İstanbul Bağlam Yayınları, Mart Baskısı

2. Makaleler:

Bar-Zion, Bari. (2004). “Understanding Barriers to Peace”, **Negotiation Journal**; July; 20,3

Friedman, George. (2007). “Two Busted Flushes: The US and Iranian Negotiations”, **Strategic Forecasting** Geopolitical Intelligence Report, 13 Mart

Kahraman, Hasan Bülent. (2007). “Vicdanla Akıl Arasında Türkiye”, **Radikal 2**, 18 Mart

Şafak, Erdal. (2007). “İran’ın öbür yüzü”. **Sabah**, 07 Haziran

3. Süreli Yayınlar:

The Economist. (2007a). “Time for an Arab road map,” March 24th- 30th

The Economist. (2007b) The squeeze continues,” March 24th- 30th

4. İnternet Kaynakları:

Kentel, Ferhat, “Birlikte Yaşamak Üzerine Çocukça Çeşitlemeler”, <http://www.gazetem.net/ferhatkentel.asp>, 29.06.2006

Wong, Edward. “US Envoy Says He Met With Iraq Rebels”, <http://www.nytimes.com/2007/03/26/world/middleeast/26zal.html?th&emc=th> , New York Times, 26 March 2007

